

*Правове забезпечення функціонування та відновлення
авіаційно-космічної галузі України*

Вероніка КОВАЛЬЧУК

*докторка наук з державного управління, професорка,
професорка кафедри економіки та публічного управління
факультету програмної інженерії та бізнесу
Національного аерокосмічного університету*

ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

e-mail: covveron@ukr.net

ORCID: 0000-0001-5321-8300

Валентина КУПРІЯНОВА

*кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри економіки та публічного управління
факультету програмної інженерії та бізнесу
Національного аерокосмічного університету*

ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

e-mail: v.kupriyanova@khai.edu,

ORCID: 0009-0003-6330-1935

**АНАЛІЗ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
В АЕРОКОСМІЧНІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ**

Анотація: нині актуальним питанням є подальший розвиток аерокосмічної галузі, оскільки вона займає пріоритетне місце в економіці кожної країни. Головним інструментом, що сприятиме розвитку аерокосмічної галузі України та вплине на довгостроковий економічний розвиток України є підтримка з боку держави, зокрема, вдосконалення державного регулювання аерокосмічної галузі. Також важливим фактором забезпечення національної безпеки є космічна галузь, яка відіграє значну роль у вирішенні низки науково-технічних та соціально-економічних проблем і забезпечує інноваційний розвиток. Визначено основні тенденції, що притаманні розвитку світової космічної галузі, а саме: державно-приватне партнерство, комерціалізація космічної діяльності. Доведено, що головними питаннями подальшого розвитку вітчизняної космічної галузі є формування ефективної державної космічної політики та розбудова структури управління підприємствами.

Ключові слова: аерокосмічна галузь, державне регулювання, державно-приватне партнерство, космічна галузь, національна безпека.

**ANALYSIS OF CERTAIN ASPECTS OF STATE REGULATION
IN THE AEROSPACE INDUSTRY OF UKRAINE**

Abstract: currently, the topical issue is the further development of the aerospace industry, as it ranks high in the economy of each country. The main tool that will promote the development of the aerospace industry of Ukraine and have a positive impact on the long-term economic development of Ukraine is the support of the state, in particular, the improvement of state regulation of the aerospace industry. An important factor in ensuring national security is the space industry, which contributes to solving a number of scientific, technical and socio-economic problems, as well as plays a significant role in ensuring innovative development. The main tendencies inherent in the development of the world space industry are identified, namely: public-private partnership, commercialization of space activities. It is proved that the main issues of further development of the

domestic space industry are the formation of an effective state space policy and the development of the management structure of enterprises.

Keywords: aerospace industry, state regulation, public-private partnership, space industry, national security.

Державне регулювання аерокосмічної галузі, як частина ефективної національної безпеки держави, це – сукупність законодавчих, інституційних, організаційних, фінансових дій, заходів, методів встановлення господарських відносин між юридичними та фізичними особами в цілях забезпечення високого рівня безпеки, захисту інтересів суб'єктів господарювання на міжнародному, національному, регіональному рівнях управління.

В Україні аерокосмічна галузь потребує вдосконалення державного регулювання, особливо в умовах зростання ризиків національної безпеки. Закон України «Про національну безпеку України» передбачає розвиток оборонно-промислового комплексу на основі Стратегії національної безпеки та Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу. Остання передбачає зокрема модернізацію оборонно-промислового комплексу, нарощування виробничих потужностей, інституційну спроможність, оптимізацію управління активами, в тому числі аерокосмічним сектором економіки, розвиток підприємництва, залучення іноземного капіталу та інші заходи державного регулювання [1].

Фактично аерокосмічна галузь впливає на рівень безпеки через оборонну здатність держави до захисту національних інтересів. Таким чином, визначені тенденції стратегічного розвитку нормативно-правової бази є основою для формування наукоємної, капіталоемної галузі в цілях забезпечення національної безпеки.

Щодо стану справ в авіаційній промисловості, то нагальною проблемою залишається багаторічний дефіцит фінансових ресурсів для її розвитку та значне звуження потенційних ринків збуту. Саме це призвело до зниження науково-технічного і технологічного потенціалу галузі та її відставання від рівня розвинутих держав.

В умовах адаптації підприємств до ринкових відносин, трансформації відносин власності, кризових соціально-економічних явищ в країні і світі, недостатньої платоспроможності споживачів та обмеженості можливостей щодо залучення інвестицій і довгострокових кредитів з привабливими для підприємств відсотками авіаційна промисловість потребує розв'язання проблеми знаходження джерел фінансування в необхідних обсягах [5, 8].

Зазначені недоліки значно ускладнюються наслідками російської агресії, що потребує подальшого відновлення та модернізації галузі.

Результати аналізу стану вітчизняної авіаційної промисловості свідчать про наявність комплексу проблем, що поглиблюються внаслідок невідповідності структури управління

вимогам міжнародної кооперації та сучасним ринковим умовам. Розв'язання вказаних проблем потребує державних преференцій та стимулів, використання програмно-цільового методу, а також подальшої реалізації «Державної цільової науково-технічної програми розвитку авіаційної промисловості на 2021 - 2030 роки» [5].

Стосовно космічної галузі, яка історично розвивалась як частина військово-промислового комплексу, а тому традиційно була справою держави, важливим також є державне регулювання.

Саме економічно ефективні державні заходи створюють підґрунтя для технологічного прогресу та формування кон'юнктури ринку космічних послуг. До причин суттєвого державного впливу в космічній галузі слід віднести такі чинники, як:

- стратегічна важливість галузі (космічна інфраструктура держави, забезпечення державних, соціальних, економічних потреб, можливість розвитку галузі, підтримка за рахунок внутрішніх ресурсів);

- вплив на геополітичний аспект присутності країни на світовій арені;

- високий обсяг фінансування;

- формування бази інноваційних науково-дослідних та провідних дослідницьких конструкторських розробок;

- розвиток міжнародної співпраці на державному рівні;

- формування сприятливої законодавчої бази та інвестиційного клімату. Враховуючи інтереси національної безпеки України та збереження її інтелектуального потенціалу необхідно забезпечити діяльність цієї галузі економіки у будь-яких масштабах. В умовах військової агресії космічна галузь після певної модернізації, з урахуванням впровадження новітніх NBIC-технологій, може відігравати провідну роль у створенні оборонного щита держави.

Згідно Закону «Про космічну діяльність» сферами державного регулювання галузі є:

- законодавче визначення принципів функціонування, правил, норм;

- розробка концепцій державної політики в інтересах забезпечення безпеки;

- реалізація цільової науково-технічної космічної програми;

- фінансування, планування галузі, діяльності організацій різних форм власності;

- залучення різних джерел фінансування;

- цільова підготовка трудових ресурсів за кошти державного бюджету;

- ліцензування космічної діяльності.

Ухвалена Урядом Концепція визначає основні напрями реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 року [5]. Це:

- забезпечення розвитку технологій та їх інтеграції до реального сектору національної

економіки і сфери національної безпеки та оборони;

– одержання нових знань, підвищення науково-технічного потенціалу держави та освітнього рівня її громадян;

– удосконалення ракетно-космічної техніки та технологій її створення;

– реалізація ефективної промислової політики та модернізація виробництва;

– забезпечення комерціалізації космічної діяльності;

– поглиблення міжнародного співробітництва у сфері космічної діяльності.

Сьогодні у світі космос розглядається як прибутковий об'єкт для інвестування. Для комерціалізації космічної галузі є вагомі передумови, які зрештою переважають усі ризики та недоліки.

По-перше, відбувається постійний трансфер космічних технологій у життя (GPS-навігація, гірокомпаси, космічна зйомка).

По-друге, результати дистанційного зондування Землі вже зараз широко використовуються в агросекторі України, в будівництві інфраструктури.

По-третє, кількість штучних об'єктів на орбіті є передумовою для розвитку нового напрямку – орбітального сервісу. Такий сервіс передбачає, що роботизовані комплекси здійснюватимуть обслуговування супутників, їхню дозаправку, переведення на іншу орбіту або утилізацію.

На землі в Україні обговорюються інституційні та правові передумови для розвитку космічних проектів. Серед них питання:

1. Створення науково-технічних та індустріальних парків за участю авіакосмічних підприємств, КБ і НДІ; підтримка участі українських структур в аналогічних іноземних науково-технічних й індустріальних парках.

2. Розширення мережі зарубіжних представництв української космічній галузі на швидкозростаючих ринках. Формування власної маркетингової мережі.

3. Реорганізація державних підприємств космічної галузі в Україні.

4. Створення спільних підприємств з провідними корпораціями світу для забезпечення виходу української космічної продукції на світовий ринок.

У нинішніх кризових умовах - це лише гарно викладені плани, які мають бути підкріплені зміною нормативно-правової бази, адміністративними діями та заходами із залучення фінансування.

Для реалізації рішень української космічної галузі приватної комерційної ініціативи поки замало. Починаючи з 2017 року Україна практично не фінансує власну космічну програму, яка потребує негайних комплексних заходів державної підтримки.

Сучасні проблеми діяльності та перспективи розвитку галузі було проаналізовано у

звіті Державного космічного агентства України 29 лютого 2024 року. Підкреслено, що «робота космічного агентства у 2023 році, проходила в складних, екстремальних умовах, викликаних не тільки війною, а і недостатнім фінансуванням космічних проектів в зв'язку з незатвердженням поспіль 6 років державних космічних програм. Разом із тим, по багатьом напрямкам, зокрема міжнародного співробітництва та завдань, пов'язаних з виконанням державного оборонного замовлення, підприємства галузі працювали успішно. Зокрема, забезпечено подання більше 27 тис. тематичних карт моніторингу території України [2, 7].

Велику увагу було приділено реалізації державної політики в галузі аерокосмічної освіти, створенню сприятливих умов для інтелектуального розвитку молодого покоління, пошук і всебічна підтримка талановитої молоді, формування науково-технічної еліти України.

Стратегічною метою Державного космічного агентства є створення нормативно-правового, економічного та організаційного механізму для реформування космічної галузі. Також наголошується на необхідності перетворення космічної галузі в галузь інноваційних високотехнологічних проектів і розробок.

Основними проблемними питаннями діяльності підприємств космічної галузі в 2022-2023 роках є відтік персоналу через евакуацію значної частини працівників, завдані ракетними обстрілами значні руйнування виробничих потужностей, дефіцит фінансових ресурсів, втрата окремих напрямків роботи через логістичні проблеми постачання, відключення електроенергії тощо».

Космічна галузь здатна стати драйвером зростання сучасної української економіки за наявності державної космічної програми, що передбачає й інтегрує потреби агро-промислового комплексу, галузі транспорту, інформаційно-комунікативних технологій, видобувних компаній та участь у ній приватних компаній. Таким чином, для успішної фінансової діяльності необхідна демілітаризація комерційного космосу, його прозорість та корпоратизація, а також впровадження механізмів державно-приватного партнерства.

На допомогу державі в реалізації інвестиційних проектів розвитку аерокосмічної сфери може і повинен прийти приватний капітал. З його використанням можливе здійснення проектування, спорудження та обслуговування проектів. Також, завдяки приватному бізнесу можливо і значне підвищення ефективності інвестицій за рахунок впровадження нових технологій і підходів до організації проектування, будівництва та експлуатації об'єктів [3].

Крім цього, здійсненню партнерства держави і приватного бізнесу в розвитку аерокосмічної галузі повинні послужити якісна законодавча база, відпрацьовані бюрократичні процедури і перш за все – економічні аспекти застосування механізмів державно-приватного партнерства [4].

В Україні створено необхідне правове поле для співробітництва державного та приватного сектора з метою залучення інвестицій в економіку на засадах державно-приватного партнерства, в тому числі в аерокосмічній сфері.

Законодавством визначено правові, економічні та організаційні засади його реалізації, врегульовано відносини, пов'язані з підготовкою, виконанням та припиненням договорів, встановлено гарантії дотримання прав та законних інтересів сторін цих договорів.

Для іноземних приватних партнерів, які реалізують проекти в рамках державно-приватного партнерства на території України, встановлюється національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності.

Додатково, у 2019 році було прийнято Закон №1071 про державну підтримку космічної галузі, який відкрив можливості для спільної роботи державної галузі та приватних компаній чи замовників.

Взагалі, нормативно-правова база державно-приватного партнерства в Україні все ще перебуває в процесі розвитку, гармонізації та взаємоузгодження.

Висновки

Отже, в Україні відбувається удосконалення механізмів державного регулювання аерокосмічної галузі в цілях забезпечення національної безпеки (через розвиток інфраструктури, інформаційних, космічних технологій) та оборони (через розвиток оборонної промисловості). За останні роки функціонування аерокосмічної галузі в Україні змінено відповідні підходи до державного регулювання. Вказане передбачає лібералізацію галузі та посилення міжнародної співпраці, обмін досвідом та наукові дослідження в галузі для інтеграції космічних технологій та інформаційних систем в систему національної безпеки та оборони. За належної підтримки держави та приватних інвестицій галузь, маючи потужний науковий, конструкторсько-інженерний та технологічний потенціал, має всі можливості повернутися на високі позиції на світовому ринку космічних послуг [8]. Автори вважають, що Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» може зробити свій внесок в це повернення шляхом підготовки висококваліфікованих управлінців для аерокосмічній галузі.

Список використаних джерел:

1. Гбур З.В., Кошова С.П. Перспективи розвитку космічної галузі в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 24. С. 70–77.
2. Державне космічне агентство України. URL: <http://www.nkau.gov.ua> (дата звернення: 03.11.2024).

3. Джур О.Є. Державне регулювання підприємств космічної галузі України: нові реалії та виклики. Ефективна економіка. 2015. № 1. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/efek_2015_1_43%20\(5\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/efek_2015_1_43%20(5).pdf) (дата звернення: 03.11.2024).
4. Закон № 2404-VI від 01.07.2010 зі змінами 2023 Про державно-приватне партнерство. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> (дата звернення: 03.11.2024).
5. Постанова від 01 вересня 2021 р. № 951 "Про затвердження Державної цільової науково-технічної програми розвитку авіаційної промисловості на 2021–2030 роки". URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-cilov-a951> (дата звернення: 03.11.2024).
6. Про затвердження Загальної державної цільової науково технічної космічної програми України на 2021–2025 роки (2021). URL: http://search.liga.zakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Л06130А.html (дата звернення: 03.11.2024).
7. Публічний звіт Голови Державного космічного агентства України за 2023 рік. URL: <https://space.com.ua/2024/03/02/vidbuvsya-publichnij-zvit-v-o-golovi-dka-volodimira-benya-2/> (дата звернення: 03.11.2024).
8. Чурилов В. В. Світовий досвід державного регулювання реалізації публічно-приватного партнерства в проектах транспортної інфраструктури. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. 2021. Вип. 2. С. 148 – 153.